

Herman Melvil
Bartlbi, pisar

PRIČA S VOL STRITA

Preveo

MILAN MILETIĆ



BUKOFAL

Ulica koja nikud ne vodi

Projekt Bartlbi

Melvilov junak *nije bolesnik nego lečnik bolesne Amerike, šaman-iscelitelj, novi Hristos i brat svih nas.*

Žil Delez

Melvilov književni eksperiment postavlja ovo pitanje: *Pod kojim uslovima nešto može da se odigra i (to jest, istovremeno) da se ne odigra, da bude istinito ne više nego da ne bude istinito?*

Đorđo Agamben

Pre nekoliko godina napisao sam povodom priče Hermana Melvila o pisaru Bartlbiju sledeće:

Za priču „Bartlbi, pisar“ mogli bismo reći da je parabola o sukobu i o pasivnom otporu kao odgovoru. Smatram da je ta priča najbolja Melvilova priča, kojoj bi trebalo da se vraćamo i iznova je čitamo. U njoj se prepoznaje Kafka pre Kafke kakvog znamo, recimo, iz priče „Umetnik u gladovanju“ [ili u likovima pomoćnika

kod Kafke koji su glasnici ničega]. I Melvilova priča je o gladovanju, ali i o zidovima. Zidovi nas sputavaju i zatvaraju. Svet koji nas okružuje u stvari je takođe zid, pa smo s takvim zidom u večitom sukobu u kojem ćemo, razume se, neizbežno biti poraženi. Melvilov junak Bartlbi pronašao je jezičku formulu, kako je to nazvao francuski filozof Žil Delez, kojom se pasivno opire. Formula koja se krije u izrazu „Nisam sklon da“, ili „Radije ne bih“, kako je srpski prevodilac u ovoj knjizi odlučio da prevede angloameričko *I would prefer not to*, ma koliko izgledala nemoćna po sebi, više je nego moćna da u okolini izazove svojevrsnu krizu vere. Melvilov smisao za grotesku u ovoj priči dostiže klimaks, i ne znamo više da li da se smejemo ili da stvari koje se događaju u priči shvatamo s najvećom ozbiljnošću kao tragične.

Sad bih pokušao donekle, sažeto, da variram to što sam izneo ili, tačnije, da se prisetim šta sam sve mislio onda, a na šta sad mislim.

(Ovo će zapravo biti zametak za *projekt* filozofsko-književnog zbornika koji nikad neću sačiniti. Autori priloga bili bi mislioci koji su pisali o Melvilovoj paraboli. Zatim bi se u zborniku našao i opis mnogih čvorišta u kojima se Melvilov *Bartlbi*, verujem, dodiruje s pojedinim pričama i figurama Franca Kafke.)

*

Priča o pisaru Bartlbiju prvi put je objavljena 1853. godine, a kad je pročitate, ako je još niste pročitali, upoznate se s jednim, blago rečeno, neobičnim likom. Bartlbi radi, kao prepisivač akata, u jednoj od advokatskih kancelarija na čuvenom njujorškom Vol-stritu (*Wall Street*, što doslovno prevedeno znači *ulica sa zidom*¹), i tada i

¹ Iz perspektive Melvilove priče, *Wall Street* bio mogao biti nazvan i *Zazidana ulica*, čorsokak u kojem smo zauvek zatočeni, *Walled Street*.

danas finansijskim centrom SAD. Bartlbi nema nikog bližnjeg i kao da uopšte nema prošlosti. Okolina ga prilično teško ili nimalo razume. Neshvatljivo je svima zašto on odbija da bude plaćen, a potom njegov poslodavac uočava da on nikad ne napušta kancelariju. Čak i krišom noćiva u njoj. Kao da se zazida u njoj i odbija da odatle iziđe. Isključivo se prehranjuje kolačićima od đumbira, a onda i njih prestaje da jede. Međutim, najšokantnija je njegova izvanredna formula kojom odbija svaki posao, svaki zahtev koji mu se upućuje. Šta god se tražilo od njega, on na to uzvraća rečima da radije ne bi to uradio. Ne bi nikakvo drugo nameštenje, ne bi ma šta čime bi da ga obavežu. Nije baš sklon tome da to obavi, nije baš sklon ovome, nije baš sklon onome... Ali, njegova pristojna formula odbijanja nije dovoljna da se kaže da je on poremećen. Ne bi se moglo reći ni da je neki goropadni buntovnik. Sve vreme ostaje misterija. I tako do kraja priče, do Bartlbijeve smrti podno zatvorskog zida.

Kao što je Bartlbi za sve u priči misterija tako i priča ostaje neobjašnjiva za sve mislioce i kritičare koji su pokušali da je tumače.¹ Da li je stvar politička, psihološka, egzistencijalna i tako dalje, ne znamo. Pisac nam ne nudi nikakvo razjašnjenje za taj fatalni Bartlbijev izraz *I would prefer not to*, čija apsurdnost, hermetičnost, lingvistička anomalnost (gramatičko odstupanje od angloameričkih

¹ Gotovo je beskonačan niz najuglednijih i najinventivnijih autora koji su se nosili s tom pričom, a ona im je više ili manje izmicala. Da navedem tek nekoliko, poglavito filozofskih: Moris Blanso, Žorž Bataj, Leo Marks (videti njegov izuzetan, već klasičan esej: "Melville's Parable of the Walls." *Sewanee Review*. 61.4 (1953): 602-627. Web. 29 April 2011), Žil Delez, Đorđo Agamben, Žak Ransijer, Žak Derida, Žan-Lik Nansi, postmarksisti Majkl Hart i Antonio Negri. Francuski filozofi su očigledno bili očarani Bartlbijem. Odjek Bartlbijeve formule bismo mogli da prepoznamo i u poentama Vitgenštajnovog dela *Tractatus logico-philosophicus*...

jezičkih normi, s kojim se srećemo u tom izrazu¹), svojevrсна katastrofičnost, ostaju netaknute. Naprosto se suočavamo s takoreći nedokučivom zagonetkom, pa u odsustvu njenog smisla možemo jedino da je konstruišemo, i to je večiti izazov čitaocu. Njena dalekosežna višesmislenost, oscilujući između obezoružavajućeg trijumfa mirnog, pasivnog otpora (koji je prema Blanšou jedan od oblika borbe) i vrhunskog poništavanja volje, krajnje frustracije, neizrecive klonulosti koja kao da izvire iz samog srca opšte propasti, unekoliko sazdaje neku nemogućnu figuru našeg nerazumevanja čovekovog sveta na razmeđi tragike i komike, na granici konačnog poraza i nesigurnog opstanka. Kao da naša suverenost (u Bartlbi-jevog slučaju, to bi, smatra Bataj, bila autentična suverenost), u koju smo verovali tokom istorije, biva nepovratno rastočena, a sopstvenog subjekta, koji smo tako dugo i mučno gradili, bivamo odjednom i neočekivano lišeni.

Subjekt u Melvilovoj parabolli je bezmalo potpuno rasplinut. Zajednica koja se sugerše u priči, američka ili bilo koja druga takozvana zapadna, gubi se sa vidika. Njene granice okončavaju podno zidova. *Bartlbi* je, u neku ruku, na kraju krajeva, kreativno oglašavanje smrti zajednice; povest o liku koji iščezava u zajednici zatečenoj u ulicu koja nikud ne vodi.

Melvil je samo jednu takvu priču napisao. Ali, ja bih rekao da ova priča čini čast književnosti, čak i više od *Mobi Dika*. To je magična priča koja delotvorno potvrđuje sve razloga postojanja književnosti.

Jovica Aćin

¹ U strožijoj engleskoj verziji, Bartlbi bi pre trebalo da se izrazi ovako: *I would rather not*. Ali, ne, on je neuhvatljivo svoj i, u isti mah, neuhvatljivo tuđ sebi, i kao takav kuje jezik izvan svačujeg jezika. Smeštajući to *not to* na kraju izraza, on kao da nageveštava svoju duboku bipolarnost, koja okleva između tvrđenja i poricanja, pri čemu nas tvrđenje opisuje, a poricanje proždire.

Bartlbi, pisar

Ja sam prilično star čovek. Priroda mog poziva, za poslednjih trideset godina, dovela me je u više nego svakidašnji dodir s onim što bi moglo da se učini zanimljivom i donekle jedinstvenom klasom ljudi, o kojima, a da je to meni poznato, još ništa nije zabeleženo – hoću da kažem o sudskim beležnicima, to jest, pisarima. Poznao sam veoma veliki broj njih, profesionalno i privatno, i biće mi drago da izvestim o koječemu, na šta će se dobrodušna gospoda osmehnuti, a one osetljive duše zaplakati. Međutim, odričem se biografija svih drugih pisara, zarad nekoliko stranica iz života Bartlbija, koji je bio najneobičniji pisar kojeg sam video ili za kojeg sam čuo. Dok bih o drugim sudskim prepisivačima mogao da ispišem životopis od početka do kraja, za Bartlbija ništa slično nisam u stanju. Verujem da ne postoji materijal za iscrpnu i zadovoljavajuću biografiju ovog čoveka. To je nepopravljiva šteta po književnost. Bartlbi je bio jedan od onih o kojima nema ničeg pouzdanog mimo onog što se nalazi u originalnim doku-

mentima a, u njegovom slučaju, to je izuzetno skromno. Ono čega sam se zaprepašćenog pogleda nagledao u vezi s Bartlbijem, *predstavlja sve* što znam o njemu, ne računajući, istini za volju, jedan nejasan izveštaj, o kojem će kasnije biti reči.

Pre nego što predstavim pisara, onako kako sam ga upoznao, umesno je da kažem nešto o sebi, svojim *nameštenicima*, svojim poslovima, svojim kancelarijama i najbližem okruženju; a to pre svega jer je takav opis neodvojiv od svrsishodnog sagledavanja glavnog junaka kojeg se spremam da predstavim. *Imprimis*: ja sam čovek koji se, od mladosti pa naovamo, rukovodio dubokim uverenjem da je najjednostavniji način življenja i onaj najbolji. Stoga, premda pripadam profesiji koja je poslovično energična i napeta, čak i preko svake mere, ipak ničemu od te vrste nikad nisam dozvoljavao da naruši moj mir. Ja sam jedan od onih neambicioznih advokata koji se nikad ne obraćaju poroti, to jest, kojima društvo ni na koji način ne aplaudira; nego sam, u spokojstvu i toplini kuće, obavljao lagodne poslove za račun bogatog sveta, bavio se založnim pravom i tapijama. Svi koji me poznaju, smatraju me izuzetno *pouzdanim* čovekom. Pokojni Džon Džejkob Ator, čovek koji je premalo držao do pesničkog zanosa, nije oklevao da objavi to da je moj prvi veliki cilj – obazrivost; tek potom – metod. Ne iz taštine nego jednostavno kako bih istakao činjenicu, navodim da, što se pokojnog Džona Džejkoba Astora tiče,

nisam besposličio; to ime, priznajem, volim da navodim; jer ono zvuči ujednačeno i zaokruženo, a zvonko je poput zlatnih poluga. Bez ustručavanja dodajem da uopšte nisam bio nesvestan veoma dobrog mišljenja pokojnog Džona Džekoba Astora.

Izvesno vreme pre nego što ova nevelika priča počinje, moji poslovi izuzetno su uznapredovali. Dobio sam staru dobru kancelariju u zgradi Suda pravde države Njujork, koja danas više ne postoji. Bila je to ne naročito teška služba, ali i te kako unosna. Retko kad sam gubio pribranost; još ređe se izlagao opasnostima koju donosi ogročenje zbog nepravde i uvrede; ipak, ovde mi se mora dopustiti to da ispadnem brzoplet i izjavim da iznenadno i naprasno ukidanje kancelarije suda, donošenjem novog ustava, smatram... preuranjenim činom; utoliko pre što sam računao na doživotne prihode, a u stvari napabirčio svega nekoliko kratkih godina. Ali, ovo sam usput.

Moje prostorije nalazile su se na spratu, u Vol Stritu broj –. Na jednom kraju gledale su na beo zid unutrašnjosti prostranog svetlarnika koji se pružao od vrha do dna zdanja.

Ovaj pogled mogao bi da se smatra dosadnijim nego inače, budući da mu je nedostajalo ono što slikari nazivaju „živopisan pejzaž“. Ali, ako je i tako, pogled s drugog kraja mojih prostorija, ako ništa drugo, nudio je, u najmanju ruku – suprotnost. U tom pravcu, moji prozori omogućavali su

neometan pogled na visok zid od cigle, pocrneo od starosti i večne senke; zid koji nije zahtevao dvogled kako bi pokazao svoje primamljive lepote, ali koji je, na sreću po sve gotovo kratkovidne posmatračke, bio podignut na deset stopa od mojih prozora. Zahvaljujući nepojmljivoj visini okolnih zdanja, budući da su se moje prostorije nalazile na drugom spratu, međuprostor između ovog zida i mojih prostorija ni najmnije nije podsećao na ogroman pravougaoni rezervoar.

U vreme koje neposredno prethodi dolasku Bartlbija, zapošljavao sam dva čoveka u svojstvu pisara i jednog u svojstvu kancelarijskog pomoćnika koji je veoma obećavao. Prvi – Ćuran; drugi – Štipaljka; treći – Đumbir. Možda ovo podseća na imena koja se ne sreću baš tako često u adresaru. Istini za volju, bili su to nadimci koje su moji službenici nadenuli jedan drugom i koji kao da su odgovarali njihovoj pojavi, to jest, prirodi. Ćuran je bio zdepast, debeljuškast Englez, otprilike mojih godina – to jest, oko šezdeset. Čovek bi mogao da kaže da mu je ujutru lice bilo veoma rumeno, ali posle dvanaest, dakle kad odbije podne – i dođe njegov sat za ručak – plamtelo je kao rešetka prepuna božićnog ugljevlja; i nastavljalo je da gori – ali, takoreći, malo-pomalo jenjavajući – sve do šest uveče ili tako nešto, posle čega više ne bih video vlasnika tog lica koje kao da je, udaljavajući se od podneva zajedno sa suncem, s njim tonulo, da bi sutradan osvanulo, dostiglo vrhunac i ponovo opa-

Sadržaj

Jovica Aćin: <i>Ulica koja ne vodi nikuda</i>	5
Bartlbi, pisar	11